

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

*Нащадки славних козаків. Валентина Войхевич,
вчителька ЗОШ І–ІІ ст. № 64 м. Миколаєва*

*Наш клас – наша гордість.
Тетяна Гапонько, вчителька ЗОШ № 6
м. Глухова Сумської обл.*

«ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

щомісячний науково-методичний журнал

№ 12 (582) ГРУДЕНЬ 2017

Засновники –
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ,
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Видавець –
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Видається з липня 1969 року
Київ

Журнал включено до переліку наукових
видань ВАКУ України, в яких можуть
публікуватись основні результати
дисертаційних робіт

Головний редактор

Алла ЛУК'ЯНЕЦЬ, кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник народної освіти України

Редакційна колегія:

Іван БЕХ, Надія БІБІК, Микола ВАШУЛЕНКО,
Галина ДРЕВАЛЬ, Валентина ЗАТОРЖИНСЬКА,
Людмила КОВАЛЬ, Ярослава КОДЛЮК,
Ольга КОЛЕСНИКОВА (завідувач відділу),
Тетяна КОХНО, Людмила ЛІЩИНСЬКА,
Людмила ЛОПУШАНСЬКА (відповідальний
секретар), Алевтина ЛОТОЦЬКА,
Світлана МАРТИНЕНКО, Віра МЕЛЕШКО,
Олександр МИТНИК, Антоніна МОВЧУН,
Ізольда НІЗЕЛЬСЬКА, Оксана ОНОПРИЄНКО,
Тамара ПИРОЖЕНКО, Тамара ПОНІМАНСЬКА,
Катерина ПОНОМАРЬОВА, Катерина ПРИЩЕПА,
Тетяна ПУШКАРЬОВА, Олександра САВЧЕНКО,
Світлана СТРИЛЕЦЬ, Володимир ТИМЕНКО,
Ольга ХОРОШКОВСЬКА, Людмила ХОРУЖА,
Михайло ЧЕМБЕРЖІ, Тетяна ЯРЕМЧУК
(завідувач відділу).

Зареєстровано Державним комітетом інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
серія КВ, №6506 від 09.09.2002 року.
Підписано до друку 21.11.2017. Формат 84x108/16.
Папір газетний. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 6,72.
Умовн. фарбовідб. 6,72. Обл.-вид. арк. 9,75.
Зам. 0104712.

Адреса редакції: 04213, Київ,
вул. Прирічна, 25-А, к. 12,
тел./факс (044) 501-03-87
www.pochatkova-shkola.net
e-mail: pochatkovasc.ua@gmail.com

Видруковано у видавництві «Преса України».
03148, Київ, вул. Героїв Космосу, 6
Свідоцтво № 35481684
http://www.pressa.kiev.ua/.
Якість друку повністю відповідає наданому видавцем
видавничому оригіналу.

© «Початкова школа», 2017

ЗМІСТ

Нова українська школа

Янченко Н. Проект «Інтелект України» в практичному вимірі ... 1

Психолого-педагогічний практикум

Кочерга О. Психофізіологія чутливості емоційно-почуттєвої сфери
учнів початкової школи 5

Виховне середовище учня

Дейдиш Л. Науково-методичне та програмне забезпечення
навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних
закладах 9

Методика навчання

Цимбалару А., Пархоменко Н. Орієнтовні вимоги до оцінювання
навчальних досягнень учнів 1–4 класів: методичний коментар 12

Трачук О. Слова, які називають ознаки предметів
(прикметники) 16

Лагола І., Свиріпа Л. Формування в учнів навичок структурно-
смыслового аналізу художнього тексту на прикладі творів

І. Андрусюка 18

Федотенко С. Урок з літературного читання у 4 класі 23

Пасічник М. Впровадження здоров'язбережувальних технологій
на уроках української мови та літературного читання
для 1–4 класів 25

Литвин Г. Урок з математики у 1 класі 28

Мудрик О. Формування громадянської компетентності учнів
засобами використання краєзнавчого матеріалу 30

Кульганик Г. Як не любити тебе, Миколаю! 33

Чорний С. Вправи для розвитку співацького дихання
молодших школярів 38

Запитуйте – відповідаємо 41, 47, 51

Освіта вчителя

Кодлюк Я. Інновації у змісті підручників для початкової школи ... 42

Яновська Н. Мистецтво навчання або навчання з мистецтвом 46

Початкова освіта за рубежом

Жулковський Б. Зарубіжні системи музичного виховання
дошкільнят і молодших школярів 48

Школа і родина

Балютіна К. «Шпаргалка» для батьків 52

А я роблю так ...

Зуб С. «Смайликограндія» (використання ігрової оцінки
в навчально-виховному процесі) 54

Слово художній самодіяльності

Прокоф'єва Л. Новорічне свято у 1 класі 56

Випагок із практики

Малишенко Т. Працюємо, радіємо, ростемо 57

Конкурс «Мій творчий проект»

Трофименко С. Моя ялинка залишається в лісі 58

Шимко А. Види перехрестя 59

Показчик статей, надрукованих у журналі за 2017 рік 61

Розкажи про свій клас

Передрук будь-якого матеріалу українською або іншими мовами
без письмової згоди редакції заборонено.

Ярослава КОДЛЮК,
доктор педагогічних наук, професор кафедри
педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Інновації у змісті підручників для початкової школи

Необхідною умовою забезпечення якісної освіти на сучасному етапі розвитку національного шкільництва визнано її інноваційний характер (В.Кремень). З іншого боку, якісна освіта неможлива без оновлення її змісту, основним виразником якого є підручник. Відтак проблема створення підручників, інноваційних за своїм змістом і структурою, які б повноцінно реалізували основні ознаки особистісно орієнтованої парадигми як домінуючої на сучасному етапі розвитку шкільництва, актуальна і своєчасна.

Зазначена проблема ґрунтується на фундаментальних теоретичних напрацюваннях: сутність підручника, його структуру та функціональне забезпечення аналізували В.Бейлінсон, В.Безпалько, Д.Зуєв, Я.Кодлюк та ін.; підходи до структури змісту підручників для різних навчальних предметів розкриті у дослідженнях М.Бурди, Н.Буринської, В.Редька, І.Смагіна та ін.; особливості побудови підручників для початкової школи – предмет наукового пошуку Н.Бібік, М.Вашуленка, Я.Кодлюк, О.Онопrienko, О.Савченко та ін.; аналізу шкільних підручників присвячені дослідження О.Ляшенка, О.Топузова та ін.

Мета статті: виокремити та охарактеризувати найважливіші інновації у змісті чинних підручників для початкової школи.

Спеціальна література свідчить про те, що в поняття "інновація" вчені вкладають подвійний смисл – як нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового та як використання відомого з іншою метою [2, с. 21]. Що ж до *інновацій в освіті*, то це "процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану" [1, с. 338]. Такі зміни (нововведення) можуть бути комплексними, тобто стосуватися всієї освітньої системи (цілей, змісту, методів, засобів, форм діяльності тощо) або окремого її компонента. За цією ознакою виділяють групи інновацій в освіті, а саме: у змісті освіти; в технології навчання і виховання; в організації педагогічного процесу; в управлінні освітою.

Інновації у змісті підручників розглядаємо як органічний складник *інновацій у змісті освіти*, які відображаються на різних рівнях його формування: загального теоретичного уявлення (навчальний план), навчального предмета (навчальна програма), навчального матеріалу

(підручник) – рівні проєктованого змісту освіти; навчального процесу та рівня, на якому зміст освіти стає надбанням школяра.

З огляду на концептуальне положення теорії шкільного підручника про його двоєдину сутність – як носія змісту освіти та засіб навчання, підручник має не лише повноцінно реалізувати основні елементи змісту освіти – знання, вміння і навички, творчі здібності, систему цінностей з урахуванням провідної функції навчального предмета (культурологічна концепція змісту освіти І.Лернера, М.Скаткіна; 1975), а й бути технологічним, відображати проєктовану діяльність учителя та учнів на уроці, тобто моделювати цілісний процес навчання [5].

Зауважимо, що підручник – річ доволі усталена, де діють свої закони, за якими пишеться навчальна книга, тому кожне нововведення має працювати на те, щоб лише посилювати її "підручникові" якості. Понад півстоліття тому (1955) відомий радянський дослідник Є.Й.Перовський опублікував працю "Методична побудова і мова підручника для середньої школи", де, з одного боку, цей вид навчальної літератури вперше став об'єктом наукового аналізу, а з іншого – була зроблена спроба виділити структурні елементи книги (текст, завдання, вправи, задачі, таблиці тощо), які є незмінними компонентами і сучасних підручників.

Порівняльний аналіз підручників кінця ХХ століття і чинних навчальних книг дав змогу відстежити нововведення у підручничотворенні в умовах варіативної навчальної літератури. Розглянемо ці нововведення на прикладі підручників з літературного читання [9–11], розроблених фундатором дидактики початкової школи та автором підручників з читання з 1982 року О.Савченко.

Виразна ознака зазначених книжок – їх *спрямованість на формування в учнів школи першого ступеня ключових і предметних компетентностей*, яка виявляється у двох аспектах: по-перше, у повноцінній репрезентації у підручниках ключових і предметних компетентностей; по-друге, у спеціально розроблених вимірниках індивідуальних досягнень учнів (рубрика "Перевір свої досягнення").

Нами проаналізовано потенційні можливості підручників з літературного читання щодо формування у молодших школярів ключових компетентностей (на прикладі *вміння вчитися*).

Зазначимо, що вміння вчитися у нашому розумінні – це ключова компетентність початкової загальної освіти,

яка охоплює змістовий (знання про культуру розумової праці, про змістову основу загальнонавчальних умінь і навичок та про вміння вчитися як інформаційну цінність), мотиваційний (усвідомлення значущості знань, наявність стійкого інтересу до навчання) та процесуальний (уміння організувати робоче місце, планувати навчальні дії, працювати з підручником, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, здійснювати само- і взаємоконтроль) компоненти і формується в цілісному навчально-виховному процесі школи першого ступеня [4].

Оскільки основним виразником змісту освіти є підручник, у ньому мають бути повноцінно репрезентовані всі компоненти зазначеного вміння, зокрема:

- знання про культуру розумової праці, про змістову основу загальнонавчальних умінь і навичок та про вміння вчитися як інформаційну цінність (відповідно до основних видів знань — про навколишній світ, про способи пізнавальної і практичної діяльності, про цінності) — у формі предметно, інструментально та ціннісно орієнтованих текстів;

- завдання на формування вміння організувати робоче місце, планувати навчальні дії, працювати з підручником, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, здійснювати само- і взаємоконтроль — елементи апарату організації засвоєння;

- ціннісно орієнтовані тексти, що сприяють усвідомленню значущості знань в умовах інформаційного суспільства, формують в учнів стійкий інтерес до навчання.

Неабияку роль у цьому процесі відіграють вдало використані ілюстрації та апарат орієнтування.

Розглянемо технологію пред'явлення вміння вчитися у підручниках з літературного читання, оскільки у цих книгах, на наш погляд, зазначене вміння відбито не лише найбільш повно, а й інноваційно.

Змістовий компонент вміння вчитися. У підручнику для 2 класу вміщено чимало текстів, які формують в учнів знання про культуру розумової праці. Ці твори ознайомлюють дітей з тим, як потрібно поводитися в школі, як правильно вчитися, де можна знайти цікаву інформацію, як швидко та якісно здобувати міцні знання (наприклад, А.Коваль "Слова розповідають", Д.Павличко "Школа", Л.Глібов "Бачити — не бачить"). Трьохкласники дізнаються про те, як виникли мова, книга, письмо (А.Коваль "Наша мова", Д.Білоус "Кожну літеру ціни"). Прикметно, що у підручнику є спеціальний розділ "Від слова — до книги" (теми цього розділу: "Мова — дивний скарб" та "Похвала книгам"), матеріал якого ознайомлює школярів з тим, як навчалися люди від найдавніших часів до наших днів.

Привертають увагу тексти, які дають знання про змістову основу загальнонавчальних умінь і навичок (так звані інструментально орієнтовані). Вони вчать учнів користуватися словниками, підручником, електронною книжкою; відшукувати необхідну інформацію в журналах, працювати в бібліотеці. Це поради учням "Читаючи текст, звертай увагу", "Щоб порівняти твори, треба...", "Читаючи оповідання...", "Спостерігай: як побудовано твори, хто їхні герої..."; вступне звернення "Мій друже";

рубрика "Подружися з підручником"; авторські твори "Привчайся працювати зі словниками!", "Чи любиш ти читати журнали?", "У бібліотеці" (Л.Повх); "Бібліотека — затишний дім для зустрічі читача з книгою" та ін. (3 кл.).

Текстів, які формують знання про вміння вчитися як інформаційну цінність, про те, яку користь приносить людям навчання, у зазначених підручниках незначна кількість, але вони глибокі за своїм змістом (М.Чумарна "Хто сьогодні зірка в класі", В.Фетисов "Яку користь приносить людям навчання" — 2 кл.; за В.Дацкевичем "Як з'явилася друкована книга", за О.Ефімовим "Як жила книга за часів Київської Русі" та "Друкар книг, перед тим не бачених" — 3 кл.; І.Крип'якевич "Книги за княжих часів" — 4 кл.). Посилоють мотиваційний компонент вміння вчитися прислів'я і приказки відповідного змісту ("До учіння треба розум і терпіння", "Хто більше читає, той більше знає", "Книга вчить, як на світі жить" та ін.), побажання автора підручника школярам ("Бажаю усім учням стати не лише читачами журналів, а й їх дописувачами!").

Мотиваційний компонент вміння вчитися представлений вступним зверненням до учнів про користь читання, важливість вміння вчитися, красу рідної мови; якісними кольоровими ілюстраціями (пам'ятники книжкам у різних країнах, друкарський верстат Йоганеса Гутенберга, стародавні книги з Державного музею книги і друкарства України, пам'ятник Іванові Федорову у Львові та книги, виготовлені у його друкарні); змістовними форзацами; навчальними проектами, які спонукають учнів до пошукової діяльності ("Дружба з книгами — це свято"); "цікавинками" з історії виникнення мови, письма, книги, підручника; порадами автора учням прочитати певну книгу, створити рукописний журнал та ознайомити з ним батьків, однокласників тощо.

Важливим структурним компонентом вміння вчитися є процесуальний, який відображений в основному в апараті організації засвоєння — навчальних завдань і вправах, поліграфічних виділеннях, узагальнювальних таблицях та ін.

Наведемо приклади завдань на формування в молодших школярів таких загальнонавчальних умінь і навичок: — **планувати навчальні дії.** Завдання цього виду ("Простежте за текстом, як розгортаються події: зачин, основна частина, кінцівка", "Підготуйте і розіграйте діалог з однокласником по телефону") допомагають учням продумати послідовність виконання дій, налаштовують на роботу, дають змогу чітко та якісно виконати поставлене завдання;

- **аналізувати, порівнювати.** Автор спонукає учнів порівнювати вірші, оповідання, прислів'я; вчить аналізувати вчинки дійових осіб ("Які ознаки хліба названо у тексті?", "Чи перегукується зміст цього вірша з попереднім? Чим вони схожі і чим різняться?", "Які порівняння використав письменник?"). Захоплює різноманітність формулювання завдань і запитань; матеріал, дібраний для порівняння; опора на різновиди мислинневих операцій, на яких базуються зазначені вміння;

- **узагальнювати.** Завдання такого виду наводяться практично після кожного твору, однак особливо результа-

тивною є рубрика "Чи уважно ти читав?", мета якої – систематизувати знання учнів з теми, вчити робити найпростіші висновки ("Які особливі ознаки має кожна дійова особа?", "У яких словах виражено головну думку твору?", "Як ти розумієш заголовок твору?", "Пригадай назву теми. Переглянь за змістом підручника, які твори у цій темі");

– здійснювати само- і взаємоконтроль. Формуванню цих умінь сприяє насамперед інноваційна за своїм спрямуванням рубрика в кінці кожного розділу "Перевір свої досягнення".

Чільне місце у структурі вміння вчитися посідає *вміння працювати з підручником*. Аналіз зазначених книжок дає підстави стверджувати, що автор розробила оригінальну технологію формування в молодших школярів цієї якості.

Вже у вступному зверненні до читача, яким розпочинається кожна із книг, вміщено матеріал "Подружися з підручником", який із класу в клас привчає школярів користуватися книжкою: розглянути обкладинку; ознайомитися із сигналами-символами; відшукати Зміст книги, визначити найбільший (найменший) розділ, кількість сторінок у підручнику; звернути увагу на нові жанри й імена авторів та ін. Посилює зазначений аспект наскрізна рубрика "Вчися працювати з підручником".

З іменем О.Савченко пов'язана традиція репрезентації у навчальних книгах знань процесуального характеру (див. посібники розвивального спрямування "Розвивай свої здібності", "Умій вчитися"), так званих інструментально орієнтованих текстів, спрямованих на формування в молодших школярів відповідних умінь і навичок.

З метою належного оволодіння вмінням працювати з підручником у зміст книг включено чимало спеціальних алгоритмів: "Щоб прочитати виразно...", "Навчися читати скоромовки", "Читаючи текст, звертай увагу...", "Вчися читати казки" (2 кл.); "Читаючи оповідання...", "Щоб скласти загадку, треба...", "Щоб прочитати виразно" (3 кл.); "Читаючи, звертай увагу на...", "Читаючи твори розділу, прагни запам'ятати й осмислити" (4 кл.) та ін. Багато таких текстів існують автономно, а частина вилеєнена у матеріал вступної теми з метою допомоги дитині ґрунтовніше засвоїти зміст розділу. Спеціальні завдання і вправи привчають учнів користуватися змістом ("Знайдіть у змісті підручника розділ "Українські народні казки". Прочитайте їх назви. Які з них ви вже знаєте?"), відшукувати потрібний матеріал з метою повторення ("Пригадай, про що йшлося в розділах "Я хочу сказати своє слово" та "Візьму перо і спробую", уміщених у підручниках "Літературне читання" для 2 і 3 класів").

Оскільки важливим структурним компонентом підручника є ілюстративний матеріал, основне призначення якого – слугувати наочною опорою мислення, посилювати емоційний, пізнавальний та естетичний аспекти навчального матеріалу, – повноцінне вміння працювати з ілюстративним матеріалом. Діти описують картину за запропонованими запитаннями (наприклад, Єлизавети Миронової "Щедрий вечір"); складають розповідь за фрагментами діафільму; відшукують у тексті місце, яке

ілюструє малюнок; з'ясовують, який епізод твору зображено на малюнку; зіставляють ілюстрацію з текстом; описують дійових осіб, зображених на малюнку; визначають, що нового дізналися з ілюстрації, та ін. Така різноманітність завдань сприяє тому, що мислиннева діяльність школярів скеровується у різних напрямках: від малюнка до тексту, від тексту до малюнка, від зображення до зображення, у межах зображення, що забезпечує міцність і гнучкість сформованих умінь.

З огляду на те, що предметна і ключова компетентності мають однаково структуру, але різні за змістом, О.Савченко вважає, що результати компетентнісної освіти можна узагальнено передати через такі *індивідуальні досягнення учня*: знання ("Я знаю, що..."); діяльність ("Я можу це зробити...", "Я роблю...", "Я перевіряю..."); творчість ("Я створюю...", "Я придумую..."); емоційно-ціннісна сфера ("Я хочу досягти...", "Я схвалюю...", "Я відчуваю...") [8]. Тому кожна тема у підручниках з літературного читання закінчується спеціальним узагальнювально-результативним блоком "Перевір свої досягнення" (за основними показниками – "знаю...", "розумію, можу пояснити...", "вмію...", "висловлюю своє ставлення, почуття..."). Наприклад:

- "знаю...": "У якому оповіданні дійові особи – дві дівчинки?", "З яких творів ці рядки...?";
- "розумію, можу пояснити...": "Як ти розумієш вислів (назву розділу)...?", "Чого навчає книга природи?";
- "вмію...": "Знайти у змісті підручника потрібні розділ і твір", "Розрізнити вірші та оповідання. Наприклад...";
- "висловлюю своє ставлення, почуття...": "Сподобалися твори, у яких...", "Без мови і книги наше життя було б...".

Серед інновацій в аналізованих нами підручниках виокремлюємо належну репрезентацію в них емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього, тобто ці книги повноцінно реалізують виховну функцію (рис.).

Рис. Виховна функція підручника для початкової школи

Відомо, що зазначений елемент змісту освіти в дидактико-методичному аспекті розроблений найменше, представлений у шкільних підручниках найбільше, і не існує абсолютно ніякої загрози перевантажити ним зміст навчальної книги [6]. Показово, що у підручниках з літературного читання чимало ціннісно орієнтованих творів, які тонко, ненав'язливо формують в учнів як загальнолюдські цінності (чесність – М. Конончука "Гірка морозиво" – 2 кл., працьовитість – В. Сухомлинського "Не загубив, а знайшов" – 4 кл., доброту – цього ж автора "Покинуте кошеня" – 2 кл., любов до рідних – А. Костецького "Все починається з мами" – 2 кл., Г. Чубач "Найрідніші голоси" – 4 кл. та ін.), так і національні (К. Перелісної "Писанка" – 2 кл., Д. Білоуса "Дивне розмаїття" – 3 кл. та ін.).

Необхідною умовою засвоєння цінностей вважаємо наявність спеціальних завдань і запитань, що спонукають учнів аналізувати й оцінювати:

– явища, події, вчинки ("Прочитайте й поміркуйте, якій темі присвячені прислів'я кожної групи. Що в них схвалюється, а що – засуджується?", "Визначте позитивні та негативні якості характеру головного персонажа казки");

– емоції і почуття автора твору, дійових осіб, власні почуття і переживання ("Які почуття автора до рідної землі передають згадані вище вислови?", "Простеж за зміною почуттів героїні вірша", "Який настрій створює описана картина?");

– процес і результат діяльності ("Що нового ти дізнався з тексту?", "Що в тексті видалося тобі новим? А що – невідомим?" та ін.). (Зазначимо, що такі питання формують у молодших школярів рефлексію як необхідну умову повноцінного навчання).

Виразною ознакою підручника нового покоління є його **розвивальна спрямованість**. Встановлено, що розвивальний вплив підручника на особистість молодшого школяра здійснюється в таких напрямках: розвиток психічних процесів; формування загальнонавчальних умінь і навичок; розвиток творчих здібностей [3].

Серед завдань на розвиток психічних процесів у підручниках з літературного читання чимало таких, що розвивають уяву, фантазію ("Які картини можна намалювати за цим віршем?", "Уяви, як можуть розвиватися далі стосунки хлопчиків?"), пам'ять ("Вивчи вірш напам'ять"), мовлення ("Чи можна продовжити діалоги дівчинки з цими чоловічками?") та ін.

На особливу увагу заслуговують завдання на збагачення чуттєвого досвіду молодших школярів, зокрема вміння бачити ("гостре око"), вміння слухати ("чутливе вухо"), вміння відчувати ("умілі руки") [7]: "Якими фарбами передано красу природи?", "Що з описаного можна побачити, а що – почути?", "Що побачив письменник? Що почув? Які запахи відчув?", "Знайди опис ранку. Які фарби та звуки сповіщали його прихід?".

Оригінальним є підхід автора до формування в молодших школярів умінь запитувати. Починаючи від найпростіших завдань репродуктивного спрямування ("Про

що запитує у матері дитина?", "Між ким діалог?"), через формулювання так званих вільних запитань ("Про що б ви запитали Улянку, якби зустрілися з нею?", "Поставте один одному запитання за змістом прочитаного") автор підводить учнів до запитань з певною метою ("На які "чому" і "як" можна знайти відповіді, читаючи твори усної народної творчості?").

Формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами підручників з літературного читання найвиразніше представлене завданнями на розвиток літературних умінь: відшукати рядки, що римуються; дібрати з вірша пари слів, що римуються; спробувати закінчити вірш; продовжити ланцюжки римованих слів та ін. Своєрідним акордом у цьому аспекті є твір М. Носова "Як Незнайко складав вірші".

Таким чином, аналіз підручників з літературного читання для початкової школи (авт. О. Савченко) дає підстави дійти висновку про те, що вони інноваційні за своїм змістом, зокрема:

– спрямовані на формування в учнів школи першого ступеня ключових і предметних компетентностей;

– належно репрезентують четвертий елемент змісту освіти – емоційно-ціннісне ставлення;

– є розвивально спрямованими.

Заслугує окремого аналізу ілюстративний матеріал цих навчальних книг – його пізнавальний потенціал, жанрове розмаїття, методика роботи з цим структурним компонентом та ін.

Література

1. Ващенко Л. М. Інновації в освіті / Л. М. Ващенко // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 338–340.
2. Дичківська Г. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / Г. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Кодлюк Я. Аналіз розвивальної функції підручників для початкової школи // Початкова школа. – 2006. – № 4. – С. 43–46.
4. Кодлюк Я. Суб'єктність молодшого школяра в навчальній діяльності / Я. Кодлюк // Початкова школа. – 2013. – № 1. – С. 6–9.
5. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті: підруч. для магістрантів та студ. пед. ф-тів / Я. П. Кодлюк. – К.: Інформаційно-аналітична агенція "Наш час", 2006. – 368 с.
6. Лернер И. Я. Состав содержания образования и пути его воплощения в учебнике / И. Я. Лернер // Проблемы школьного учебника. – М.: Просвещение, 1978. – Вып. 6. – С. 46–64.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти / О. Я. Савченко. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.
8. Савченко О. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи / О. Савченко // Початкова школа. – 2012. – № 8. – С. 1–6.
9. Савченко О. Я. Літературне читання: підручник для 2 кл. / О. Я. Савченко. – К.: Видавничий дім "Освіта", 2014. – 160 с.

10. Савченко О. Я. Літературне читання. Українська мова. 3 клас : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. / О. Я. Савченко. — К. : Видавничий дім "Освіта", 2013. — 192 с.

11. Савченко О. Я. Літературне читання. Українська мова : підруч. для 4 класу загальноосвіт. навч. закл. / О. Я. Савченко. — К. : Видавничий дім "Освіта", 2015. — 192 с.

Кодлюк Я. Інновації у змісті підручників для початкової школи. *Визначено такі інновації у змісті підручників з літературного читання (авт. О. Савченко): ці книги спрямовані на формування в учнів школи першого ступеня ключових і предметних компетентностей; вони належно репрезентують четвертий елемент змісту освіти — емоційно-ціннісне ставлення; є розвивально спрямованими.*

Ключові слова: інновації у змісті освіти, підручник для початкової школи, навчальні завдання і вправи, уміння вчитися як ключова компетентність, розвивальна спрямованість навчальної книги, емоційно-ціннісне ставлення.

Кодлюк Я. Инновации в содержании учебников для начальной школы. *Определены следующие инновации в содержании учебников по литературному чтению (авт. А. Савченко): эти книги нацелены на формирование в учащихся школы первой ступени ключевых и предметных компетентностей; они надлежаще репрезентируют четвертый элемент содержания образования — эмоционально-ценностное отношение; эти учебники развивающие.*

Ключевые слова: инновации в содержании образования, учебник для начальной школы, учебные задания и упражнения, умение учиться как ключевая компетентность, развивающая направленность учебной книги, эмоционально-ценностное отношение.

Y. Kodliuk. Innovations in the content of textbooks for elementary school. *The following innovations in the content of literary reading textbooks (aut. O. Savchenko) have been identified: these textbooks are aimed at pupils' of elementary school key and subject competences formation. They properly represent the fourth element of the content of education - emotional and value attitude; these books are educational and developing oriented.*

Key words: innovations in the content of education, a textbook for elementary school, educational tasks and exercises, ability to learn as a key competence, developmental orientation of a textbook, emotional and value attitude.

Наталія ЯНОВСЬКА,
президент Міжнародного інноваційного центру
гармонійного розвитку людини,
кандидат медичних наук

Мистецтво навчання або навчання з мистецтвом Сучасні підходи до гармонізуючої освіти дітей і дорослих

"Розум — це не посудина, яку треба наповнити,
а вогонь, який належить запалити".

Плутарх.

01.11.2017 р. в КМДА відбулася стратегічна сесія "Гармонія інтелекту та здоров'я. Попередження небезпечних залежностей у підлітковому середовищі", яка засвідчила важливість інноваційної гармонізуючої освіти учнів починаючи з етапу початкової школи задля уникнення проявів дисгармонії в середній та старшій школі. Зокрема, депресія, яка за даними ВООЗ є на рівні епідемії, а до 2020 року стане хворобою № 1 у світі та зможе паралізувати економіку багатьох країн. Депресія частіше виникає на тлі хронічного стресу та є однією з головних причин виникнення різних видів залежностей і суїциду.

Складністю дитячої депресії є те, що вона "замаскована". Її проявами є порушення пізнавальної сфери (за рахунок гальмування розумової діяльності: уваги, пам'яті, мислення, мовлення), труднощі у навчанні, неуспішність, небажання вчитися і ходити до школи, проблеми поведінки, психосоматичні розлади. Сьогодні наболілою проблемою для освітян і батьків стає цифрова залежність у дітей. Про небажання дітей вчитися, починаючи з третього класу, б'є на сполох МОН України.

Реформування сучасної освіти відбувається у напрямку всебічного розвитку дітей шляхом запровадження особистісно орієнтованої моделі освіти; організації інтегровано

ваного навчання; наближення шкільних вимог до вікових можливостей та природних особливостей розвитку дітей; запобігання їхнього перевантаження в процесі навчання, інформаційного переобтяження "другорядним фактологічним матеріалом"; гармонізації стосунків учнів, педагогів і батьків.

Всім цим вимогам відповідає інноваційна гармонізуюча освіта, запроваджена в рамках медико-педагогічного проекту "Гармонія інтелекту та здоров'я", подальше впровадження якого затверджено Наказом МОНУ від 18.08.2017 р. № 1198 (після успішного експериментального впровадження протягом 2008–2016 років).

В рамках гармонізуючої освіти вдається уникати найбільш педагогічних, медичних і соціальних проблем. Зокрема, труднощів у навчанні, небажання дітей вчитися, погіршення стану їхнього здоров'я в процесі навчання, надмірного захоплення гаджетами. А також руйнівного впливу хронічного стресу, "шкільного неврозу", депресії, що викликають шкільну дезадаптацію учнів (порушення розумової діяльності, поведінки, фізичного й психічного здоров'я, неуспішність, втрату інтересу до навчання) та емоційне вигорання педагогів.

Сьогодні в рамках проекту "Гармонія інтелекту та здоров'я" працюють сотні навчальних закладів в різних регіонах України. Створені педагогами-новаторами універсальні практичні моделі, тренінги і майстер-класи